

HOPPE, Jiří: *Opozice 68. Sociální demokracie, KAN a K231 v období Pražského jara*. Prostor, Praha 2009, 392 s.

Československý pokus o „socialismus s lidskou tváří“, násilně přerušeny okupací naší země vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem, má mnoho rozměrů, jež historikům a nejen jim poskytují prostor pro různá pojetí zpracování a interpretace bouřlivých událostí roku 1968. Nová publikace Jiřího Hoppeho se od většiny monografií zabývajících se Pražským jarem a jeho vojenským potlačením v tomto směru liší. Na rozdíl od dosud převažujícího zaměření na politické, mezinárodní nebo vojenské aspekty sledovaného období si Jiří Hoppe zvolil za hlavní téma své knihy proces znovuožívání české občanské společnosti v roce 1968.

Není v lidských silách podrobně popsat v jediné publikaci standardního rozsahu všechny aktivity pokoušející se v roce 1968 podemlít mocenský monopol KSČ. Autor proto zachytil fenomén probouzející se občanské společnosti na třech konkrétních modelech spojených s úsilím o obnovení sociální demokracie jako samostatné politické strany a se snahou o zajištění legální existence Klubu angažovaných nestraníků a K231 – Sdružení bývalých politických vězňů.

Zároveň v úvodní kapitole čtenářům předložil stručný nástin emancipačních aktivit ostatních politických stran a společenských organizací uvnitř Národní fronty i sociálních organismů a hnutí vzniklých mimo ni. Úvodní část, z níž lze získat velmi dobrý přehled o snahách především českého obyvatelstva o obnovu občanské společnosti, uvedl pasážemi vymezujícími základní předpoklady pro odstartování sledovaného procesu v československé společnosti a v neposlední řadě v nich formuloval své pojetí výrazu „občanská společnost“, jež je klíčové pro správné pochopení celého textu.

Tři organizace, jež jsou ústředním tématem této publikace, si ve své době mezi desítkami jiných¹ vydobily u veřejnosti výjimečné postavení a ohlas. Obnovující se sociální demokracie i nově vzniklý KAN jasně deklarovaly své snahy vstoupit s KSČ do politického boje o moc. Ačkoliv K231 tyto ambice formálně postrádal, představovala jeho činnost, zaměřená na dosažení rehabilitace bývalých politických vězňů v realitě československých poměrů roku 1968, politikum prvního řádu.

Autor v textu rozděleném do tří celků podle jednotlivých organizací podrobně sleduje jejich kroky při vytváření vlastní organizační struktury a jejich následné snahy postavit své aktivity na právně legální základ, kvůli nimž vstoupily do jednání s příslušnými mocenskými orgány – ústředním výborem Národní fronty a ministerstvem vnitra. Mocenské ústředí je však vnímalo jako nepřijemný problém. V žádném případě se nechystalo vzdát se vedoucí úlohy KSČ ve státě a připustit vznik legální opozice, s níž proto nepočítalo ani v předpokládaném budoucím modelu Národní fronty. V podstatě si s nimi nevědělo rady. Bránilo se prostřednictvím různých obstrukcí, v jejichž důsledku působily všechny tři organizace po celou dobu své krátké

1 Ve společenských a zájmových organizacích proběhl na jaře 1968 proces jejich tříštění nebo rozvolňování, navíc vznikla celá řada úplně nových. Například v ROH z původních dvanácti vzniklo 32 nových celostátních odborových svazů, ČSM se rozštěpil na deset uskupení atp.

existence mimo rámec Národní fronty. Ani jedna z nich nepočítala s trvalým fungováním mimo legální struktury, proto jejich činnost v návaznosti na srpnovou okupaci, respektive opatření československých orgánů prováděných v duchu moskevských protokolů, skončila už po několika měsících od jejich vzniku.

Kromě odklonu od obvyklého tematického zaměření na politické, mezinárodní nebo vojenské aspekty Pražského jara 1968 je zejména oproti publikacím z 90. let jasně znát také posun mimo hranice jeho obvyklých interpretačních rámců. Vynuceně jednotná oficiální interpretace z dob „normalizace“ byla po kolapsu socialistické diktatury v roce 1989 vystřídána spory o smysl a směřování Pražského jara, během nichž se v řadě publikací projevy také důsledky přímé účasti jejich autorů na popisovaných událostech. Na rozdíl od nich Jiří Hoppe patří do mladší generace historiků,² což mu pomohlo udržet si dostatečný odstup a hodnotově neutrální pohled. Zároveň vybočil z obvyklých polistopadových interpretačních rámců, jež líčí Pražské jaro buďto jako směřování k fúzi socialismu a politické demokracie, nebo se naopak kriticky soustředil na neschopnost režimu překonat hranice pouhé „demokratizace“³ a vykročit směrem k pluralitní demokracii. Neupíná se ani na sledování *tápající politiky Dubčekova vedení mezi nadějami občanské společnosti a nátlakem Moskvy*.⁴

Místo toho při snaze odpovědět na otázku, kam směřovalo Pražské jaro, věnuje svou pozornost třem z mnoha různorodých procesů probíhajících v Československu roku 1968, které považuje za příznačné a markantní. Prvním z nich je lidová snaha o obnovu občanské společnosti směřující k demokracii. Druhý proces probíhal v mocenském ústředí, kde se jeho členové po odstavení Antonína Novotného pokoušeli jak o reformu strany a jejího vládnutí, tak o „demokratizaci“ režimu. Třetí proces vnášel do vnitřně rozporuplného dění mezinárodní dimenzi. *Na základě sledování interakce a cílené konfrontace zmíněných tří procesů lze podle mého názoru dospět k pochopení skutečnosti, proč se pražské jaro přiblížilo až na práh revoluce, jejímž cílem byla pluralitní demokracie a tržní hospodářství, a jak se z něj zrodila dějinná událost přesahující hranice Československa*,⁵ píše Jiří Hoppe v úvodu své knihy, v čemž se s ním dá podle mého názoru souhlasit.

Při práci s velmi širokou pramennou základnou se mohl opřít o své dlouholeté zkušenosti z vlastní vědecké a publikační činnosti v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, kde události Pražského jara 1968 patří k jeho badatelskému zaměření.⁶ Odvedl

2 Jiří Hoppe se narodil v roce 1968.

3 „Demokratizaci“ se zde rozumí dílčí reformy režimu. Jedná se například o ekonomickou reformu nebo o změny v česko-slovenských vztazích apod.

4 HOPPE, Jiří: *Opozice 68. Sociální demokracie, KAN a K231 v období Pražského jara*. Prostor, Praha 2009, s. 299.

5 HOPPE, Jiří: *Opozice 68. Sociální demokracie, KAN a K231 v období Pražského jara*, s. 16.

6 Jiří Hoppe publikoval celou řadu článků a studií zaměřených na události „Pražského jara“ 1968. V souvislosti s tematikou občanské společnosti určitě stojí za zmínku studie HOPPE, Jiří – SUK, Jiří: *Dvojitá identita Klubu angažovaných nestraníků. Před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989*. Euroslavica, Praha 2008, a autorství, respektive spoluautorství, tří svazků z edice Prameny k dějinám československé krize 1967–1970: PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Brno 1995; PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Brno 1998; HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2004.

velmi dobrou práci s archivními dokumenty a literaturou, jejichž značná rozsáhlost a roztržitost ho však donutila omezit zkoumání pouze na Prahu, ačkoliv aktivní činnost všech tří organizací přesahovala hranice hlavního města. Zároveň je nutné konstatovat, že se mu nepodařilo dohledat a získat vzpomínky úplně všech důležitých aktérů popisovaných událostí, kteří jsou stále naživu a ochotni spolupracovat.⁷ Navzdory tomu se autorovi povedlo zodpovědět všechny opravdu zásadní otázky spjaté se zkoumanou problematikou, takže výskyt malého počtu nejasností, týkajících se méně závažných okolností, nijak zásadně nesnižuje celkově velmi vysokou úroveň publikace.

Navrch je potřeba mít stále na paměti, že při současném vysokém stupni ochrany osobních údajů se hledání pamětníků pro historika, vybaveného nulovými pravomocemi k nahlížení do registrů obyvatelstva, matrik a dalších databází, mění v časově mimořádně náročnou detektivní práci se značně nejistým výsledkem, o němž často rozhodují obyčejné náhody či momentální nálady různých úředníků apod.⁸

Jiří Hoppe rozhodně není jediným badatelem na poli soudobých dějin, jenž byl při svých výzkumech konfrontován s těžkostmi při vyhledávání kontaktů na pamětníky, kteří většinou plně nedoceňují hodnotu svých svědectví pro historické poznání minulosti a badatelům se sami z vlastní iniciativy obvykle nepřihlásí. Proto by určitě nebylo od věci zahájit širší diskusi s orgány státní správy o vytvoření nástrojů, jež by při zachování současných vysokých standardů ochrany osobních údajů tuto činnost historikům ulehčily.

Zaměření publikace na občanskou společnost v roce 1968 rozhodně neznamená, že by se v ní Jiří Hoppe úplně vyhýbal politickému dění na domácí nebo na mezinárodní scéně. Naopak. Její hlavní dějová linie je zarámována do širších politických souvislostí v dostatečné míře, takže ani čtenář bez jejich hlubších znalostí není nucen ke studiu další literatury. Navíc je kniha při zachování všech atributů vědeckého textu psána velice čtivým způsobem. Na knižní trh díky tomu přichází v některých ohledech netradiční a zároveň velice přínosné zpracování problematiky Pražského jara, jež má vysokou atraktivitu pro odborníky i pro laického čtenáře. ♦ Lukáš Cvrček

7 Dokazuje to absence svědectví bývalého náměstka ministra vnitra pro civilně-správní úsek Jiřího Rypela, jenž poskytl své vzpomínky pro projekty jiných výzkumných institucí. Jeho svědectví mohlo být zdrojem z archivních dokumentů v podstatě nedostupných informací o zákulisí jednání na ministerstvu vnitra o legalizaci politických subjektů vzniklých v roce 1968 mimo rámec Národní fronty, kde na některé dílčí otázky dosud neexistuje jednoznačná odpověď.

8 Ani výzkumné projekty, pro něž byl Jiří Rypel (viz poznámka č. 7) objeven pouze díky souhře příznivých okolností, v době vzniku knihy Jiřího Hoppeho neměly publikované výstupy, takže autorova šance získat jakékoliv spolehlivé vodítko k tomuto pamětníkovi byla opravdu minimální.